

I. Könyv és e-könyv: rokonok vagy versenytársak?

„...a könyvnyomtatás mindig hatalmas tényezője volt az emberi kultúra fejlődésének, s azt nemcsak szolgálta, de alakította is. A könyvnyomtatás mindig hatása alatt állott kora összes műszaki és gazdasági, társadalmi és szellemi irányzatainak, és amikor ezen kulturális területek érdekeinek kiegyenlítésére törekedett, közvetítő, tehát közvetve alakító hatást is gyakorolt fejlődésükre.”¹

A könyvművész, nyomdászmaster és kiadó, Kner Imre írt így a könyvről 1937-ben. Helyesebben nem is a könyvről, hanem a könyv és a kultúra kapcsolatáról. Felfogásában a könyv nemcsak egyszerűen ismeret-tár, vagy miképp ma mondanánk, információ-hordozó, hanem egyben olyan „műtárgy” is, amely korának műveltségi jegyeit táblázatszerű világossággal magán viseli. Elég, ha csak a kötésre gondolunk, vagy a papírra, a nyomtatás technikájára, a betűk formavilágára, a szöveg tagolására, vagy éppen a néha divatos, máskor évtizedekre elfelejtett tipográfiai díszítményekre.

És akkor még nem beszéltünk magáról a tartalomról. Előrebocsájtom, hogy nem is fogunk, vagy csak nagyon érintőlegesen, hiszen dolgozatomnak nem célja írásművek elemzése, értékelése. Amire vállalkozni szeretnék, az nem más, mint a digitális kultúra új jelenségének (talán már túlzás nélkül állíthatjuk, hogy alapjelenségének), az elektronikus könyvnek a bemutatása. Ezen belül kísérletet teszek megjelenési formáinak kategorizálására, elérhetőségének formalizálására, az e-book jelenséget körülvevő kiadói és terjesztési konstrukciók számbavételére. A lassan kibontakozó e-könyvészet néhány alapvonásának felvázolását tartom elsődleges célomnak. Nem törekszem részegységek tudományos megalapozottságú analízisére, ez talán későbbi feladat lehet. Az e-könyv jelenséget – rövidesen talán tudományágról beszélhetünk –, átfogó értelmezésben tárgyalom. A stílussal és tagoltsággal úgy igyekszem, hogy a végeredmény a tanulást és tájékozódást lehetővé tevő e-book segédkönyv legyen.

---

¹ Kner Imre: A könyv művészete. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. 217.old.

A még alig néhány éves, de máris kellően bonyolult és összetett digitális kultúra témakörében az e-könyvészet határainak kijelölését különösen fontosnak tartom. Fennáll a veszélye ugyanis annak, hogy a konvergáló műfajok fogyasztóért vívott harcában a könyv-szerűség értékrendjét és tradicionális érték-közvetítő szerepét a képpel, videóval dúsított, gyors-szövegekre alapozott mixek, rosszabb esetben meghatározhatatlan identitású digi-csomagok vehetik át. Ma mindent e-book-nak minősítenek, ami letölthető, monitoron követhető. Úgy gondolom, meg kell kísérelni elkülöníteni a digitális műfajokat, még akkor is, ha nyilván lesznek vitatható határvonalak.

Rögtön jelzem, hogy szétválasztom a jelenleg erősen keveredő elektronikus könyv (e-book) fogalmakat. Elektronikus könyv alatt magát a digitálisan prezentált tartalmat értem. Magát az eszközt pedig, amin olvasunk, e-könyvolvasónak határolom el. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az elektronikus könyv ne lehetne elérhető más felületeken is, pl. asztali vagy noteszgépen, vagy egyéb kijelzőkön, mint pl. mobil telefon.

Összegezve: napjainkban sem történik más, nincs szó más folyamatról, mint amit Kner Imre is leírt. A könyvnek tükröznie kell a kor technikai adottságait, minden más törekvés – jelenkorunkra jellemzően például visszavágyódás a nyomtatás privilegizálására – csak ismeretgazdálkodási zavarhoz vezethet, annak minden társadalmi következményével együtt. És ne feledjük a bevezető idézet kulcsmondatát sem: a könyv, ha képes a kor színvonalán fejlődni, alkalmassá válik a „*kulturális területek érdekeinek kiegyenlítésére*”, azaz a „könyvmű” – akár elektronikus, akár print formátumú – egyensúlyt teremthet a mai tartalom elérés ellentétes érdekű csoportjainak gyakran korántsem nemes eszközökkel vívott gazdasági és kultúrpolitikai csatáiban. Utalok itt konkrétan arra, hogy a jelentős anyagi háttérrel rendelkező informatikai lobbiszempontjai sűrűn érvényesülnek a nagy digitalizációs projekteken, míg a szűkösen támogatott érték-alapú tartalom-előállítás társulásai ritkán és szerényebb keretek között kapnak beleszólást. Ez a tanulmány ennek a kihívásnak a kezeléséhez is szeretne hozzájárulni, az elektronikus könyv, mint egyre komplexebb, intelligens² hálózati „termék” bemutatásával.

---

² Az „intelligens” kifejezést itt informatikai értelemben használom. Pl. intelligens hálózatok, intelligens rendszerek

Az e-könyv könyvészeti típusú kutatásának létjogosultságát támasztja alá az is, hogy az előző korszakok bibliográfusai sem állandó – és különböző művelődési elvárások alapján rögzült – instrumentumnak érzékelték a könyvet. Éppen ellenkezőleg, úgy tekintették, mint szüntelenül megújuló érték-közvetítőt. Folyamatosan foglalkoztatta az ágazat minden szereplőjét a könyv jövője, pedig korántsem éltek át olyan gyökeres változásokat, mint mi napjainkban. Fitz József könyvtörténész, bibliográfus, az Országos Széchényi Könyvtár egykori igazgatója, egyébként Kner Imre szakmai partnere, így ír 1930-ban: *„A könyv fejlődése mindig tükre, naplója volt az emberiség fejlődésének; ami találmányt a korok felvetettek, ami természeti erőt az ember irányítani tanult, a könyv igyekezett a maga céljára hasznosítani. Ki tudja, milyen találmányokkal jön a jövő s milyen lesz a jövő könyve? Csak annyi bizonyos, hogy akkor is az ezerarcú élet, az emberiség haladásának tükre lesz.”*³

A könyv változása, megújulása tehát nem új jelenség. Az e-könyvészeti kutakodás ilyen értelemben nem más, mint az évszázadok óta művelt, de a XX. században különösen felerősödő, majd jelen századunkban – összefüggésben az információs társadalom új követelményeivel – kiteljesedő bibliográfiai tudományosság természetes folytatása.

Jelen írás az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén tartott e-book kurzus előadásainak szerkesztett változata.

---

³ Fitz József: A könyv története. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1930. 79. old.